որի վրա կարելի կը լինի կառուցանել համալսարանի շէնքը։

Փետրվարի 19-ի օրը մենք ամենքս պէտք է տօնենք արժանաւոր կերպով. այդ պատճառով մենք կարծում ենք որ Թիֆլիսի Դուման չէր կարող այդ անմոռանալի օրը աւելի արժանաւոր կերպով տօնել, քան թէ վերև յիշված վճռով։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԻ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

—

Վերջին ռուս-Թիւրքաց պատերազմից յետոյ հայերի և Հայաստանի համար մի նոր ոսկեայ դար է սկսվել։ Զարհուրելի, արիւնով շաղախված զոհերը, որ տարաւ հայերից այդ պատերազմը, գլխաւորապէս Փոքր-Ասիայում, նուիրեցին Հայաստանին մի նոր կեանք, տուին նոր նշանակութիւն և նորա վաղուց մոռացված պատմութեան շքեղ անունը, պատմութեան խորքերից երևան գալով ամբողջ լուսաւոր աշխարհի առջև, գրաւեց բոլոր տէրութիւնների համակրութիւնը։

Հայ անունը, որ լսվում էր միմիայն իբրև պատմական անուն, կենդանի կերպարանք ստացաւ և սկսած Եւրոպայի ամբողջ մասուլից մինչև Թագաւորների և նախարարների սենեակները, գիտութեան հետազօտութիւնների, քաղաքական հարցերի, տէրութիւնների միմեանց մէջ ունեցած յարաբերութիւնների առարկայ դարձաւ։

Այդ է պատճառը, որ այժմ հայոց անունը ծանօթ է ամենքին, նորա պատմութիւնը ընդհանուր գիտութեան իրաւունք է ստացել, և հայը գլուխը բարձր՝ ամենայն շրջանում վեհանձնութեամբ կարող է ասել. ես հայ եմ։

Ուրեմն չը պիտի ցաւենք, որ այդ նախանձելի վիճակին հասնելու համար, հայոց ազգը մեծ զոհեր է տուել, գիտենալով որ ամենայն մի այդպիսի երևելի քայլ պատմական ազգերի կեանքում, միշտ մեծ զոհեր է պահանջում, և եթէ կրկին մեր ազգի առաջադիմութեան համար նոր զոհեր պահանջվին, թող գնան այդ զոհերը ևս ազգի յառաջադիմութիւնը պսակելու, նորա վիճակը աւելի ապահովելու համար....

Բայց ի՞նչ է գլխաւոր պատճառը, որ ասիական ազգութիւնների շարքում հայոց ազգը ամենից աւելի կարողացաւ գրաւել բոլոր լուսաւոր տէրութիւնների համակրութիւնը։ Այդ մեր ազգի ձգտումն է դէպի առաջադիմութիւնը և նորա ընդունակութիւնը ոչ թէ միմիայն իրան լուսաւորել, այլ և լինել գլխաւոր գործիչ լուսաւորութեան ճառագայթները տարածելու համար մնացած ասիական ազգութիւնների մէջ։

Եւրոպան արդէն մի երևելի և ուղիղ գաղափար ունի կազմած հայերի մեծ կոչման մասին Ասիայում։ Համարեա բոլոր տէրութիւնները հասել են այն եզրակացութեանը, որ Փոքր-Ասիան կը պատկանի վերջը այն տէրութեանը, որից հայերը աւելի կը լինեն համակրված....

Ո՞ր հայի սիրտը չը պէտք է ուրախանայ որ իր ազգի վիճակը հասել է այդ նախանձելի աստիճանին։ Ի՞նչ քարեսիրտ, տխմար հայ պիտի լինի այն հայը, որ գիտենալով թէ, Հայաստանի փրկութեան և առաջադիմութեան գլխաւոր միջոցը լուսաւորութիւնն է, ուսումը—չը տայ իր լուման հայերին և Հայաստանի մէջ լուսաւորութիւնը ծաւալելու նպատակով։ Ամեն լաւ հայի համար, որին թանգագին է իր հայրենիքի պատիւը, ուրեմն և իր անձի պատիւը, սրբազան պարտք է անդադար օգնել այն ընկերութիւններին, որոնց առաջինն է, Ի՛ հարկէ, «Արարատեան» ընկերութիւնը և այն անձանց, որոնց գործունէութիւնը նուիրված է ազգի լուսաւորութեանը և առաջադիմութեանը։

Ինչպէս յայտնի է լուսաւորութեանը նպաստում են ոչ թէ միմիայն ուսումնարանները, այլ և գլխաւորապէս—գրականութիւնը։ Այս վերջինի մի մասը՝—լրագրութիւնը, գործում է իբրև ազգային լուսաւորութեան գլխաւոր, իբրև հասարակութեան ձայն, որը ամեն տեղ լսվում է և որը ժամանակիս պահանջներ յայտնելով, ստիպում է ամենքին խոնարհվել իր դէմ։

Հայերը պարտաւոր են և պիտի ունենան, ինչպէս բոլոր լուսաւոր ազգերը, իրանց ձայնը ներկայ քաղաքականութեան մէջ և այդ ձայնի ներկայացուցիչը կը լինի, ուրեմն, հայոց լրագրութիւնը։ Սորանից մի քանի տարի առաջ թէ Ռուսաստանում և թէ այլ տէրութիւններում, հազիւ թէ գիտէին անգամ հայոց լրագրութեան գոյութեան մասին։ Բայց այժմ հայոց լրագրութեան ձայնը ամենայն տեղ լսվում է և հայոց լրագիրների յօդուածները և տեղեկութիւնները առատ նիւթեր են տալիս թէ Ռուսաստանի և թէ բոլոր Եւրոպայի լրագիրներին։

Այդ ևս սակաւ պատիւ չէ հայոց ազգին. բայց ցաւալին այն է, որ դեռ ևս հայոց լրագրութեան վիճակը ապահովված չէ նիւթական կողմից։ Եւ եթէ մեր լրագրապատներին անձնանուիրութիւնը չը լինէր, Կովկասի ոչ մի լրագիր և օրագիր չէր կարող շարունակել իր գործունէութիւնը։ Այլազգերի լրագիրները 10 հազարներով և աւելի օգուտ են քաղում, իսկ մեր լրագիրները միայն դեֆիցիտ են տալիս։

Եթէ հայերը կամենում են պահպանել իրանց անուան պատիւը, թող պահպանեն և իրանց լրագրութիւնը։

Հայ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

15 յունվարի

Շուշուց երեսուն և հինգ վերստ հեռաւորութեամբ դէպի արևելք գտնվում է Աղդամ գղեակը, որ զարաբաղցիներին յայտնի է իր կլիմայական բազարներով և պտղաբեր այգիներով։ Նախ ընթերցողին մի քանի տեղեկութիւններ կը տամ այս բազարի վրա, որին վերջի անգամս ես ևս անձամբ ներկայ էի և ապա կը խօսեմ այնտեղի այգիների վրա։

Աղդամ գղեակն իր դիրքով և յարմար ու ուղիղ ճանապարհներով կենտրոն է կազմում Ղարաբաղի շատ գիւղերի համար։ Շուշուց նոյնպէս ուղիղ, փստի ճանապարհով, կարելի է գնալ այդ գղեակը։ Աղդամը պատկանում է, երբեմն Ղարաբաղին տիրապետող, այժմեան իշխան Մեհտի-Ղուլի խան Ուցմիևին։ Մինչև այժմ այստեղ մընում է նորա այսպէս ասած «ամարաթը», ուր խանը տարվայ շատ ժամանակը անց էր կացնում։ Մի մեծ հրապարակ, որի մէջ տեղը չինված է մի քարվանսարայ և որի չորս կողմից բաժանվում են մի քանի ճանապարհներ դէպի զանազան կողմեր, ներկայացնում է Աղդամի բազարի տեղը։ Բազարը լինում է ամենայն կիրակի օր և ըսկսվում է առաւօտից շատ վաղ և շարունակվում է մինչև երեկոյեան ժամը 5-ը։ Արդէն շաբաթ օրը և բոլոր գիշերը սայլակների, ֆուրգոնների ճըռճռոցներ, ձիաների խրխնջոցներ, մարդկերանց աղաղակներ են, որ թնդացնում են օդը։ Շաբաթ գիշերը, կարծես, այդ հրապարակը լուսաւորված լինի։ Կիրակի առաւօտն էլ մարդ չէ կարողանում այդ հրապարակումը աղատ կանգնել. ինչպէս ասում են ոեթէ ասեղ գցես, տափը չի ընկնիլ։ Ցորենի, գարու, կորեկի, զանազան տեսակ պաչարեղենների և մրգերի հակեր են, որ լցնում են կիրակի օրը այդ հրապարակը։ Դամի 10—2-ը ըսկսում է սասկանալ առևտուրը, այս ժամանակը ազէ չունը իր տերօջ չէ ճանաչում. մէկը ամենայն արագութեամբ իր առած պաչարեղէններն է սայլակներում դարսում, միւսը մի բան է կշռում, երրորդը փողեր համարում և այլն և այլն։ Մի կողմից էլ այդիների երգելը, թիւրքերի կանանց զալմաղալը, գիւղացիների կռիվները ապրանք գնողների հետ, մի անկարագրելի տեսարան է ներկայացնում։

Սասակի թանգութիւնը այստեղ էլ էր սփռել իր ճիւղերը։ Բոլոր ուտելիքները իրանց գներից եռապատիկ բարձրացել էին։ Գիւղացիք մի առանձին ուրախութեամբ պատմում էին, որ ոչ մի ժամանակ այս բազարումը սոյն օրինակ թանգութիւն չէին լսած և այսպիսի մեծ աշխատանք երբէք չէին ստացած։ Ահա այս էր մեզ զարմացնում, որ գիւղացիք փոխանակ ցորենի պակասութեան վրա գանգատվելու ծիծաղում էին չուչեցիների վրա և ուրախանում, որ նրքա այնպէս առատօրէն վարձատրում էին նոցա։ Արդէն հոկտեմբերի վերջերում ցորենի ջուալը (7 պուդ) ծախվում էր այնտեղ 18—20 ր., գարու (5 պուդ) ջուալը 9 ր., կորեկի (5 պուդ) 12 ր. և այն և եթէ այսպէս շարունակվէր գարնանը, այս գները պիտի եռապատկվէին անպատճառ։ Այս յուսով էին նոյնպէս մեր կալուածատէրերը, որոնք չը բաւականանալով իրենց ունեցած ցորեններով, սկսել էին գիւղից գիւղ թափառելով և գները թանգացնելով ցորեան առնելու։

Այժմս էլ մի քիչ խօսենք Աղդամ գիւղի և նրա այգիների վրա։ Աղդամ գիւղը իր բազարից գտանվում է երկու վերստի հեռաւորութեամբ։ Գիւղացիների մեծ մասը բնակվում է իր այգիների մէջ չինած խրճիթներում, որոնք երկայն տարածութեամբ չարված, գիւղի շարունակութիւնն են կազմում։ Այս գիւղի բնակիչները բոլորն էլ թիւրքեր են և պարապում են այգեգործութեամբ և երկրագործութեամբ, անասնապահութիւնը սոցա մէջ տեղի անյարմարութեան պատճառաւ այնքան ծաղկած չէ։

Այգիները բաւականին կանոնաւոր կերպով տընկած են և մէկը միւսից բաժանվում են լայն ճանապարհներով, որոնց երկու կողմերով չորդողով վազում են փոքրիկ առուակներ, զարդարուած գեղեցիկ ուռենիներով կամ թզենիներով։

Ղարաբաղու այգիների թիւը, ինչպէս ասում են, հասնում է 20000 բայց հազիւ թէ այդ թիւը ճիշտ լինի և ափսոս, որ դժուար և մինչև անգամ անկարելի է ասել, թէ տարեկան այդ այգիներ որքան արդիւնք են տալիս։ Առհասարակ այս այգիները միմեանցից շատ զանազան մեծութեամբ կամ փոքրութեամբ են լինում և երկրորդ ամեն կողմի խաղողներից գինի կամ արաղ միանաւասար չէ դուրս գալիս. մէկ կողմի խաղողի երկու պուդիցն է մէկ կուժ գինի դուրս գալիս, միւս կողմի երեք կամ չորս պուդից և այլն։ Գինին ծախվում է գիւղում կուժը 2—3 ր., իսկ քաղաքումը 3—5 ր.։ Աղդամումը խաղողը նոյնպէս շատ էժան գներով էր ծախվում։ Սկզբումը պուդը արժէր 15—20 կ., յետոյ հասաւ մինչև 50 կ.։ Խաղողի այսպիսի էժանութիւնը կարելի է նրանով բացատրել, որ այդիների մեծ մասը պատկանում են թուրքերին, որոնք ոչ թէ իրանց խաղողներից գինի չեն պատրաստում, այլ մինչև անգամ մեղք էլ են համարում հայերի վրա իրանց այգիների երեսն էլ ծախել և թոյլ տալ նոցա այնտեղ գինի պատրաստելու, այլ իրանք խաղողը քաղում են և այգեպէր հայերի վրա այսպիսի չնչին գներով ծախում։

Այս տարի Ղարաբաղի գաւառը արաղի համար տէրութեան մաքս տուել է մօտ 100,000 ր. և եթէ հաշուենք, որ օրէնքի համաձայն մի վեդրօին պէտք է տալ մաքս 25 կ., ուրեմն պէտք է Ղարաբաղը այս տարի 400,000 վեդրօ արաղ լինի տուած, բայց այս թիւը նոյնպէս չէ կարող ճիշտ լինել, փոխանակ վեդրօին 25 կ. տալու, դուրս է գալիս 50 կ.։ Ուրեմն միջին թւով 200—300 հազար վեդրօ արաղ Ղարաբաղի այգիները այս տարի անպատճառ պէտք է տուած լինեն։

Ահա երկու երեք տարի է, որ մի երկու չուչեցի պարոններ Եւրոպայից մեքենաներ են բերել տուել ու բացի թթից և խաղողից ուրիշ զանազան մրգերից էլ են սկսել սպիրտ քաշել։ Ցուսով ենք որ՝ մեր չուչեցի վաճառականները, տեսնելով վաճառականութեան պտուղները, այսուհետև երբեմն երբեմն էլ ուշ կը դարձնեն և այսպիսի օգտաւէտ պարապմունքների վրա, որոնք երկպատիկ աւելի օգուտ կը տան, քան թէ վաճառականութիւնը, որ գրեթէ ոչինչ օգուտ չէ տալիս և չատերին էլ սնանկութեանը հասցրեց։

Լսում ենք, թէ մի քանի պարոններ մտադիր են մի ընկերութիւն կազմել և կանոնաւոր կերպով երկրագործութեամբ և այգեգործութեամբ պարապել։ Մենք դեռ չենք հաւատում, թէ այս լուրը ճշմարիտ լինի։ Եթէ ճիշտ է մեր խօսքը, չը նորհաւատում ենք այդ պարոններին և ցանկանում ենք կատարեալ աջողութիւն այդ օգտաւէտ և գեղեցիկ մտադրութիւնը իրագործվելու համար։

Արցախեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Ախալցխա 14 փետրվարի

Ահա ուղարկում ենք ձեզ 371 ր., որ հաւաքեցինք Վանայ սովելոց օգտին մեր պատուելի ազգայիների օժանդակութեամբը, որոց յայտնում ենք մեր խորին շնորհակալութիւնը։

Պ. խմբագիր, խնդրեմ բարեհաճէք յիշեալ գումարը հասցնել պատկանելոյն և ձեր պատուական թերթի մէջ տպագրել նուիրատուների անունները։ Ուղարկված գումարից 100 ր. յանձնվեցաւ մեզ ազգատաց դանձանակի հոգաբարձութիւնից և 20 ռուբլ հաւաքեցաւ կօպէկներով։ Ստորագրութիւնը չարունակվում է։ Նուիրատուների անունները. Եղբայրք Մուխաֆենանք 20 ր., Ց. Դեղամեանց 20 ր., Վ. Յերմազեանց 5 ր., Կ. Յակոբջանեանց 5 ր., Գ. Պուղաղեանց 5 ր., Մ. Ռաբակեանց 5 ր., Գ. Նիկողոսեան 5 ր., Գ. Ջարակեանց 5 ր., Ն. Ալբերթեանց 5 ր., Պ. Հունուզեանց 5 ր., Գ. Սաղաթելեանց 3 ր., Մ. Ալանեանց 3 ր., Մ. Սիրունեանց 3 ր., Բ. Պոզոեանց 3 ր., Ց. Ազնաուրեանց 3 ր., Մ. Ց. Սոլանեանց 3 ր., Նուիրատու ոմն 3 ր., Մ. Սամուէլեանց 3 ր., Գ. Ղալամքարեանց 3 ր., Կ. Քոչճեանց 3 ր., Մ. Յովհաննէս Յակոբջանեանց 3 ր., Բ. Արապաճեանց 2 ր., Ոմն 2 ր., Դ. Վանցեան 2 ր., Ց. Ճարակեանց 2 ր., Ս. Ցարոյեանց 2 ր., Հայասէր ոմն 2 ր., Դ. Մելքոնեանց 2 ր., Գ. Վարդանեանց 2 ր., Ց. Թէհմիշճեանց 2 ր., Ղ. Քուբալեանց 2 ր., Ա. Սարայտարեանց 2 ր., Ա. Քհ. Ղազարեանց 2 ր., Ոմն 1 ր., Կ. Մանուկեանց 1 ր., Ց. Քացաղեանց 1 ր., Ս. Ռաբեանց 1 ր., Կ. Սրապեանց 1 ր., Մ. Գիւլեանկեանց 1 ր., Մ. Ղազարեանց 1 ր., Ա. Ջարչեանց 1 ր., Ց. Ղազարեանց 1 ր., Ս. Ջարխճեանց 1 ր., Ոմն Ի. ր., Թ. Լամիրեանց 1 ր., Գ. Սառաֆեանց 1 ր., Հ. Պուլղուրեանց 1 ր., Ց. Բեժանեանց 1 ր., Ս. Սահակեանց 1 ր., Մ. Թ. Մնացականեանց 1 ր., Թ. Ջարոյեանց 1 ր., Ա. Մանուկեանց 1 ր., Ղ. Քհ. Պաղլուտնի 1 ր., Կ. Սիրունեանց 1 ր., Հ. Մարկոսեանցն 1 ր., Ա. Սալամեանց 1 ր., Մ. Ջարքարեանց 1 ր., Ն. Այանեանց 1 ր., Գ. Մ. Ղազարեանց 1 ր., Մ. Շիրինեանց 1 ր., Ց. Աղանեանց 1 ր.. Միրաքով 1 ր., Ռ. Քրիստոստուրեանց 1 ր., Ց. Բեժանեանց 1 ր., Մ. Պետրոսեանց 1 ր., Ս. Ցարութիւնեանց 1 ր., Մ. Գէորգեան 1 ր., Ց. Շիրինեանց 1 ր., Կ. Մարուքեանց 1 ր., Գասպարեանց 1 ր., Ա. Պապոյեանց 1 ր., Պ. Մ. Օսկանով 1 ր., Կ. Բաղոյեանց 1 ր., Ց. Շիրինեանց 1 ր., Մ. Թամբաչեանց 1 ր., Ա. Շիշ-Յակոբեանց 1 ր., Գ. Այվազեանց 1 ր., Կ. Թոմիկեանց 1 ր., Ց. Սարոյեանց 1 ր., Ն. Մորլեանց 1 ր., Ն. Արելեանց 1 ր., Ց. Շեկոյեանց 1 ր., Ղ. Սամուէլեան 1 ր., Գ. Ջեչմաճեանց 1 ր., Ա. Պապչիմեանց 1 ր., Ս. Ամարեանց 1 ր., Ս. Նազարէթեանց 1 ր., Ե. Մնացականեանց 1 ր., Մ. Ադամբէկեանց 1 ր., Մ. Թ. Ադաճանեանց 1 ր., Վ. Սիրականեանց 1 ր., Թ. Ջելինկարեանց 1 ր., Գ. Ռաչմաճեանց 1 ր., Ս. Ֆէնէռճեանց 1 ր., Ս. Ալէքսանեանց 1 ր., Ց. Ադապապեանց 1 ր., Ց. Թաչատուրեանց 1 ր., Ե. Տէր-Գրիգորեանց 1 ր., Ա. Հայրապետեանց 1 ր., Ա. Մխիթարեանց 1 ր., Գ. Չէպէճեանց 1 ր., Մ. Ենօքեանց 1 ր., Մ. Տ. Ստեփանեանց 1 ր., Ց. Ղանդլեանեանց 1 ր., Ս. Մալիասեանց 1 ր., Մինասեանց 1 ր., Վ. Տէր Գրիգորեանց 1 ր., Ց. Զօրանեանց 1 ր., Թ. Սլիկեանց 1 ր., Ց. Յակոբջանեանց 1 ր., Ն. Սողոմոնեանց 1 ր., Մ. Ցարսեանց 1 ր., Ա. Սրապեանց 1 ր., Գ. Ջարխճեանց 1 ր., Ց. Սարգսեանց 1 ր. Կ. Ալէքսանեանց 1 ր., Բ. Անխօսմեանց 1 ր., Ն. Տօնականով 1 ր., Պ. Կարապետեանց 1 ր., Թ. Ղասապպաչեանց 1 ր., Ղ. Տէր-Մարգարեանց 1 ր., Մ. Քրիստոստուրեանց 1 ր.. Թ. Լաղարեանց 1 ր., Մ. Մովսէսեանց 1 ր., Եղանեանց 60 կ., Ս. Աղապապեանց 50 կ., Ց. Բարսեղեանց 50 կ., Ն. Մարուքեանց 50 կ., Թ. Ջէչմաքեանց 50 կ., Պ. Ղազանճեանց 50 կ., Տ. Ֆարմանեանց 50 կ. Մ. Փաշանց 50 կ., Ց. Դիւշեուկեանց 50 կ., Գ. Մկրտչէլեանց 50 կ., Թ. Տէր-Մկրտչեանց 50 կ. Թ. Ենկոյեանց 50 կ., Ցովակիմեանց 40 կ., Ս. Մէնէնտեանց 40 կ., Ա. Մ. Յոհաննիսեանց 40 կ.. Ս. Վիրապեանց 40 կ., Թաչատուր ոմն 30 կ., Թ. Քեշիշեանց 35 կ., Հ. Մարկոսեանց 15 կ.